

NCIP ja ISO 18626 kaukopalvelustandardeina

Juha Hakala
Erityisasiantuntija
Kansalliskirjasto

2015-12-10

Tässä selvityksessä vertaillaan NISO Circulation Interchange Protocol (NCIP) ja Interlibrary Loan Transactions (ISO 18626) -standardien soveltamista kaukopalvelussa. Lisäksi tarkastellaan Norjan NCIP-pohjaista ILL-ratkaisua ja ehdotetaan toimintamallia Suomen kansalliselle kirjastoverkolle.

Yleistä

ISO 18626 -standardi (Interlibrary Loan Transactions) ja sen edeltäjä ISO 10160 & 10161 (Interlibrary Loan Application Service Definition & Protocol Specification) on suunniteltu kirjastojen väliseen kaukopalveluun. Viestintä tapahtuu kirjastojen välillä. Tilaukset kohdistuvat yleensä teoksiin, joita lainaavien kirjastojen kokoelmissa oletetaan olevan. Teos voi olla kirja mutta myös artikkeli, ja lainan lisäksi voidaan pyytää kopio. ISO 18626 -standardin mukaiseen Request-viestiin voidaan tallentaa tarkat tiedot tilattavasta julkaisusta riippumatta siitä, onko julkaisusta olemassa nidetietuetta tai ei.

NCIP-standardin perustoiminnot ovat

- Direct Consortial Borrowing (konsortion sisäinen lainaus, DCB),
- Circulation / Interlibrary Loan Interaction (lainausmodulin ja ILL-moduulin tiedonsiirto, C-ILL), ja
- Self-Service Circulation (itsepalvelulainaus).

Yhteinen nimitys näille on Resource Sharing.

Kirjastojärjestelmän sisältä katsoen NCIP on:

limited to the exchange of messages between and among computer-based applications to enable them to perform the functions necessary to lend and borrow items, to provide controlled access to electronic resources, and to facilitate co-operative management of these functions.

NCIP-pyynnöt koskevat vain niteiden lainaamista. NCIP RequestItem -viesti ei nimensä mukaisesti tarjoa mahdollisuuksia esimerkiksi kausijulkaisun vuosikerran, numeron tai sivujen määrittelymiseen.

ILL- ja NCIP-standardien ero voidaan ilmaista myös näin:

NCIP is designed for circulation interaction with consortia (or library groups) that have existing agreements to cooperate. NCIP differs from Interlibrary Loan (ILL) Resource Sharing (RS) systems in that ILL accepts requests and delivers material from libraries that do not have a pre-existing relationship.

NCIP-standardia ylläpitävä työryhmä tuki uuden kaukopalvelustandardin (ISO 18626) kehittämistä, koska protokollat eivät ole toiminnallisesti päällekkäisiä. Toisaalta kaukopalvelustandardeja – uutta tai vanhaa – ei ole kehitetty NCIP:n suuntaan.

Norjan tilanne

Norjassa on käytetty kaukopalveluun 2000-luvun alussa kehitettyä kansallista NILL-protokollaa (Norwegian Inter Library Loan, <http://www.biblev.no/nill/nill.pdf>).

NILL tukee seuraavia toimintoja:

- Kaukolainan tilaaminen
- Kopion tilaaminen
- Artikkelikopion tilaaminen
- Asiakastoimintainen kaukolainatilaus

Protokollaviestit ovat XML:ää, ja niitä on välitetty sähköpostitse kirjastoihin joiden järjestelmässä ei ole ollut standardia tukevaa ILL-moduulia.

NILL on päätetty korvata NCIP-protokollalla. Hankkeen rahoitus on 1,5 miljoonaa kruunua, ja sitä koordinoi Nasjonalbiblioteket. Tekninen vastuutaho on Bibsys. Päätös hankkeesta tehtiin 2012, siis jo ennen ISO:n uuden kaukopalvelustandardin valmistumista. Hankesuunnitelmassa viitataan vanhaan ISO:n ILL-standardiin, ja todetaan oikeutetusti sen olevan ”komplekst, tungt, kompetansejevande”. Lisähavaintoja ovat ”dyr kost, bra nytte”. NCIP-standardin osalta keskeiset havainnot ovat ”dekker vårt behov, mindre kompleksitet enn ISO ILL”. Dekker vårt behov viittaa Norjan tilanteeseen jossa Bibsys on paitsi yhteisluettelo, myös kirjastojen näyttöluettelo.

Järjestelmätoimittajia hankkeessa on mukana kuusi, mukaan lukien Ex Libris (vain Alma), Libriotech (Koha) ja Mikromarc. NCIP-standardin soveltamistapa määritellään Norjan kansallisessa NCIP-profiilissa (NCCIPP), jossa on seuraavat pakolliset toiminnot:

- Agency handshake
- Patron pickup and return item to her Home Library
- Order originated from Owner Library (in Discovery)
- Cancels or rejects a loan request

Vapaaehtoisia toimintoja ovat:

- Pickup at Pickup Library
- Return Item to Different Return to Library
- Recall Item

Tavoitteena ei siis ole toteuttaa koko NCIP-standardia, vaan vain kaukopalveluun Norjan kansallisessa verkossa liittyvät toiminnot. Agency handshake -vaiheessa kerrotaan, mitä NCIP-versiota sovellus tukee. Vaihtoehdot ovat 0.1 (pakolliset toiminnot toteutettu osittain), 1.0 (kaikkia pakollisia toimintoja tuetaan) ja 1.1 (myös vapaaehtoiset toiminnot tuettu).

Norjan mallissa prosessi alkaa siitä, että asiakas paikallistaa niteen (ei nimekettä) ja tekee tilauksen hakujärjestelmään (Discovery system), joka ymmärtääkseni on Bibsys-tietokanta. Hakujärjestelmä välittää tilauksen edelleen asiakkaan oman kirjaston järjestelmään, josta lähtee (automaattisesti) NCIP Request Item -viesti kirjastoon, jolla haluttu nide on. Lainaava kirjasto vastaa Request Item Response -viestillä asiakkaan kirjastolle. Jos nide on lainattavissa, se lähetetään ja asiakkaan kirjastoa informoidaan asiasta NCIP Item Shipped -viestillä. Niteen saatuaan lainaajakirjasto lähettää lainaavalle kirjastolle NCIP Item received -viestin, ja ilmoittaa asiakkaalle että laina on noudettavissa.

Toimintamalli on asiakaslähtöinen, vaikka asiakkaan tilaus kulkee hänen oman kirjastonsa järjestelmän kautta. Pyyntö voi jättää myös asiakkaan oman kirjaston henkilökunta.

Toimintamalli edellyttää Bibsysin kaltaista yhteisluettelo, jossa on kattavat ja ajantasaiset nidetiedot käytettävissä. Tilausta ei tehdä nimekkeen, vaan niteen tasolla. Järjestelmässä ei ole mahdollista tilata esimerkiksi artikkelikopioita, ellei artikkeleista ole tehty nidetietoja. Pyyntöjä ei myöskään voi lähettää Bibsys-konsortion ulkopuolelle ellei lainaavakin kirjasto sovelle NCIP-standardia kaukopalveluun.

NCIP kaukopalvelustandardina

OCLC on tehnyt joitakin vuosia sitten selvityksen NCIP-standardin soveltamisesta kaukopalveluun. Ed Davidson, yksi selvitykseen osallistuneista ILL-asiantuntijoista, kuvasi tuloksia seuraavasti:

NCIP superficially looks like it could handle ILL transactions but it really wasn't designed for this purpose, and in places that is obvious. ILL is about speculative requests for things other people might have versus NCIP which is about circulating known held items within a system. There are not good mechanisms for negotiating the terms of the request between parties.

From what I can remember, the biggest problem is if you want to request copies of pages of journals etc. - NCIP has no way of asking for these since it assumes it is dealing with known whole circulatable items.

Davidsonin mukaan NCIP-standardin käyttö kaukopalveluun edellyttää, että kirjastot ovat muodostaneet konsortion, jonka jäsenillä on yhteinen bibliografinen tietokanta ja tieto niteistä ja mahdollisesti myös asiakkaista on jaettu:

[...] the way this would have to work (for loans at least) would be like the true DCB model - where all the circ[ulation module]s in the system know all of each other's location codes - and possibly patrons, and have a shared catalogue.

Then patrons could place holds on each other items - and the lender would need to create a temp user record, while the borrower would need to create a temp item. But really this is Consortial Borrowing and not ILL at all.

OCLC ei käytä NCIP-standardia kaukopalvelussa, mutta se soveltaa NCIP-standardia kaukopalvelun antolainauksen yhteydessä viestien siirtämiseen kirjastojärjestelmänsä lainausmoduulin ja kaukopalvelumoduulin välillä¹. OCLC:n ratkaisussa NCIP siis helpottaa kaukopalvelutoiminnallisuuden kehittämistä, mutta ei korvaa kaukopalvelustandardia.

Ex Libris kuvaa Alephin ja Voyagerin NCIP-toteutusta seuraavasti²:

By means of a direct consortial borrowing (DCB) application profile, users of one agency can request and borrow items from another agency within a consortium. NCIP facilitates the transfer of user and item data between disparate circulation applications by providing an open standard for communication. In this manner, NCIP enables an agency to manage requested items for non-local patrons and to provide local control of items belonging to another agency.

Both Aleph and Voyager use NCIP messages in support of the DCB application profile for brokered systems (DCB-3), but this integration is unique to a specific vendor's system.

Suomen tilanne ja suositukset

Suomessa ei käytetä NILL-protokollan kaltaista kansallista kaukopalveluprotokollaa. NCIP-standardia sovelletaan, mutta vain lainauksen tukena. ISO:n vanhaa kaukopalvelustandardia tukevan sovelluksen käyttöönottoa yritettiin muutamia vuosia sitten, mutta hanke epäonnistui.

¹

https://www.oclc.org/content/dam/support/navigator/documentation/config/OCLC_Circ_ILL_Borrowing_Agency_Profile.pdf

² <http://www.exlibrisgroup.com/?catid={2968C517-177A-424C-B231-84DA137D0D00}>

Norjassa NCIP-pohjainen kaukopalveluverkko on rakennettavissa Bibsys-järjestelmän ansiosta. Bibsys on paitsi yhteisluettelo, samalla myös kirjastojen paikallinen tietokanta, joka siis sisältää kaikkien kirjastojen lainaajien ja niteiden tiedot. Voikin sanoa että Norjan NCIP-toteutuksessa on kyse Bibsys-konsortion sisäisestä kirjastojen välisestä lainauksesta eikä varsinaisesta kaukopalvelusta.

Suomessa vastaava toimintamalli ei ole sellaisenaan toteutettavissa, koska Melindassa ei ole asiakkaiden tietoja. Nidetietojakaan ei tallenneta keskitetysti, vaan ne haetaan vasta tarvittaessa osallistuvien kirjastojen järjestelmistä.

Suomessa kaukopalvelupyynnöistä merkittävä osa koskee artikkeleita, joiden tilaamista NCIP ei kata. Pyyntöjä lähetetään varsin paljon myös ulkomaille. Suomen kirjastoissa artikkelikopioiden tilaaminen kaukolainana pitäisi NCIP-standardia käytettäessä toteuttaa erillisjärjestelyin, ja lainapyynnot ulkomaille pitäisi joka tapauksessa hoitaa muulla tavoin, koska Norjaa lukuun ottamatta NCIP-standardia ei käytetä kaukopalveluun.

Kaukopalvelun kansallinen tilanne on tätä kirjoitettaessa haasteellinen, koska ISO:n vanhaa ILL-standardia tukevaa sovellusta ei kannata enää ottaa käyttöön, ja uuden ISO 18626 -standardin toteutuksia on toistaiseksi hyvin vähän. Pitkällä aikavälillä – esimerkiksi uuden kirjastojärjestelmän hankintaa ajatellen - ISO 18626 on kuitenkin paras vaihtoehto kaukolainauksen standardiksi, koska tällöin voidaan lainata kaikkea aineistoa ja kaikista kirjastoista. ILL-standardin valinta ei tietenkään sulje pois NCIP:n käyttöä kaukopalveluun konsortioiden sisällä tai kirjastojärjestelmien sisäiseen tiedonsiirtoon.